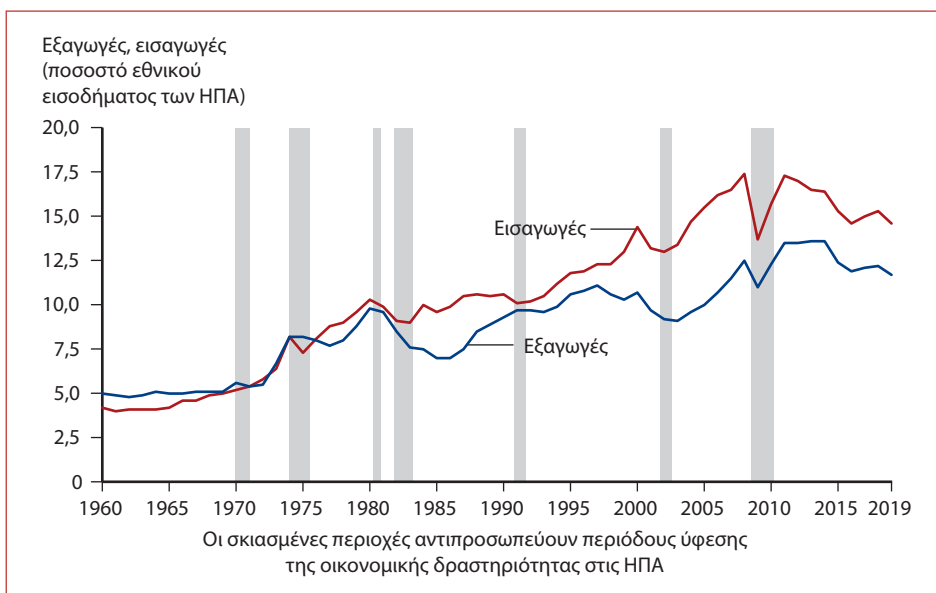

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μελέτη του διεθνούς εμπορίου και των διεθνών νομισματικών σχέσεων σηματοδότησε την απαρχή της σύγχρονης οικονομικής επιστήμης. Πολλοί ιστορικοί της οικονομικής σκέψης θεωρούν ότι το πρώτο οικονομικό υπόδειγμα εμφανίστηκε στην πραγματεία του σκοτσέζου φιλόσοφου David Hume *Of the Balance of Trade* (Περί του εμπορικού ισοζυγίου). Ο Hume εξέδωσε την πραγματεία του το 1758, είκοσι σχεδόν χρόνια προτού ο φίλος του Adam Smith εκδώσει τον *Πλούτο των εθνών*. Επιπλέον, οι αντιπαραθέσεις για την εμπορική πολιτική της Βρετανίας στις αρχές του 19ου αιώνα συνέβαλαν αποφασιστικά στη μεταστροφή της οικονομικής επιστήμης από την ατεκμηρίωτη πολυλογία στη χρήση αναλυτικών υποδειγμάτων.

Ωστόσο, ποτέ άλλοτε η μελέτη των διεθνών οικονομικών σχέσεων δεν ήταν τόσο σημαντική όσο είναι σήμερα. Στις αρχές του 21ου αιώνα, οι εθνικές οικονομίες είναι συνδεδεμένες πιο στενά από ποτέ μεταξύ τους, μέσω του διεθνούς εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών, των διεθνών ροών χρήματος και των επενδύσεων μιας χώρας σε μια άλλη. Ταυτόχρονα, η παγκόσμια οικονομική κατάσταση που έχει διαμορφωθεί από αυτές τις σχέσεις είναι ιδιαίτε-

ΣΧΗΜΑ 1.1

Εξαγωγές και εισαγωγές ως ποσοστό του εθνικού εισοδήματος των ΗΠΑ (Οι σκιασμένες περιοχές αντιπροσωπεύουν περιόδους ύφεσης της οικονομικής δραστηριότητας στις ΗΠΑ)

Τόσο οι εισαγωγές όσο και οι εξαγωγές έχουν αυξησει το μερίδιό τους στην οικονομία των ΗΠΑ, αλλά η αύξηση των εισαγωγών είναι μεγαλύτερη.

Πηγή: U.S. Bureau of Economic Analysis. research.stlouisfed.org.

ρα ταραχώδης. Τόσο οι υπεύθυνοι για τη χάραξη της οικονομικής πολιτικής όσο και οι επιχειρηματικοί ηγέτες κάθε χώρας, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, είναι πλέον υποχρεωμένοι να λαμβάνουν υπόψη γεγονότα ακόμη και σε πολύ απομακρυσμένα σημεία του πλανήτη, τα οποία μπορεί να αλλάζουν ραγδαία τις οικονομικές εξελίξεις στη χώρα τους.

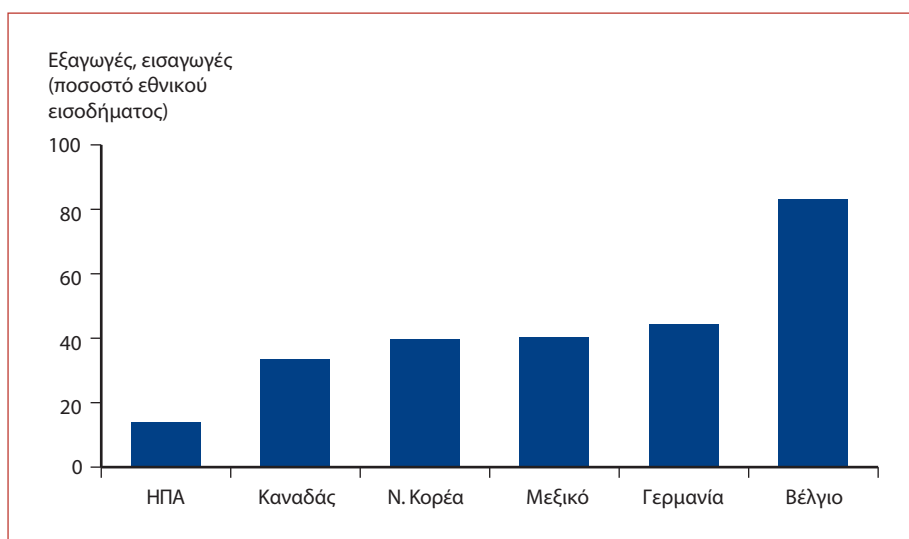
Μια ματιά σε κάποια βασικά στατιστικά στοιχεία για το διεθνές εμπόριο μας δίνει μια εικόνα της πρωτοφανούς σημασίας των διεθνών οικονομικών σχέσεων. Στο Σχήμα 1.1 απεικονίζονται οι εξαγωγές και εισαγωγές των ΗΠΑ, ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, από το 1960 μέχρι το 2019. Το πιο εμφανές χαρακτηριστικό του διαγράμματος είναι η μακροχρόνια αύξουσα τάση και των δύο μεγεθών (ή μεταβλητών). Το διεθνές εμπόριο έχει σχεδόν τριπλασιάσει το μερίδιό του στη συνολική οικονομία.

Επίσης, είναι φανερό ότι η αύξηση των εισαγωγών είναι μεγαλύτερη από εκείνη των εξαγωγών, με αποτέλεσμα οι εισαγωγές να είναι πλέον πολύ υψηλότερες από τις εξαγωγές. Πώς οι ΗΠΑ έχουν τη δυνατότητα να πληρώνουν όλα αυτά τα εισαγόμενα αγαθά; Η απάντηση είναι ότι τα χρήματα προέρχονται από υψηλές εισροές κεφαλαίου, δηλαδή χρήματα που επενδύονται στις ΗΠΑ από κατοίκους άλλων χωρών. Κάποτε θα ήταν αδιανόητη η εισροή κεφαλαίων αυτής της κλίμακας. Σήμερα θεωρείται δεδομένη. Επομένως, η διαφορά ανάμεσα στις εξαγωγές και στις εισαγωγές αναδεικνύει μια άλλη πλευρά των εντονότερων διεθνών οικονομικών σχέσεων, τις αυξανόμενες σχέσεις ανάμεσα στις εθνικές αγορές κεφαλαίου.

Τέλος, παρατηρήστε ότι τόσο οι εισαγωγές όσο και οι εξαγωγές μειώθηκαν απότομα για ένα διάστημα το 2009, στη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που ξεκίνησε το 2008, και ξανά το 2019, εξαιτίας της πανδημίας COVID-19. Οι πτώσεις αυτές αναδεικνύουν τις στενές σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στο διεθνές εμπόριο και στο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον.

Για άλλες χώρες, οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις είναι ακόμη πιο κρίσιμες απ' ό,τι είναι για τις ΗΠΑ. Στο Σχήμα 1.2 απεικονίζονται οι μέσες εισαγωγές και εξαγωγές, ως ποσοστό του ΑΕΠ, ενός δείγματος χωρών. Οι ΗΠΑ, λόγω του μεγέθους τους και της ποικιλίας των πόρων τους, στηρίζονται στο διεθνές εμπόριο λιγότερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα.

Το παρόν βιβλίο αποτελεί μια εισαγωγή στις κύριες έννοιες και μεθόδους της διεθνούς οικονομικής και τις επεξηγεί με παραδείγματα που έχουν αντληθεί από την πραγματικότητα. Μεγάλο μέρος του βιβλίου είναι αφιερωμένο σε παλαιότερες ιδέες που εξακολουθούν να είναι επίκαιρες. Η θεωρία του εμπορίου του David Ricardo, που διατυπώθηκε τον 19ο αιώνα, και η ακόμη προγενέστερη νομισματική ανάλυση του David Hume, που διατυπώθηκε τον 18ο αιώνα, διατηρούν ακέραια την ερμηνευτική τους ικανότητα στην παγκοσμιοποιημένη οικονομία του 21ου αιώνα. Παράλληλα, επιδιώξαμε η ανάλυσή μας να είναι σύγχρονη. Η οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2007 έφερε την παγκόσμια οικονομία αντιμέτωπη με νέες προκλήσεις. Οι οικονομολόγοι αντιμετώπισαν πολλές από αυτές τις προκλήσεις με τα παραδοσιακά αναλυτικά εργαλεία, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις υποχρεώθηκαν να

ΣΧΗΜΑ 1.2

Εξαγωγές και εισαγωγές ως ποσοστό του εθνικού εισοδήματος το 2018

Το διεθνές εμπόριο είναι ακόμη πιο σημαντικό για τις άλλες χώρες απ' ό,τι είναι για τις ΗΠΑ.

Πηγή: World Bank.

αναθεωρήσουν τις απόψεις τους. Επιπλέον, παλαιότερα ερωτήματα, όπως οι επιδράσεις των νομισματικών και δημοσιονομικών μεταβολών, προσεγγίστηκαν με διαφορετικό τρόπο. Επιχειρήσαμε να αποδώσουμε τις βασικές ιδέες της σύγχρονης επιστημονικής έρευνας, δίνοντας ταυτόχρονα έμφαση στη διαχρονικότητα των παλαιότερων ιδεών.

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Μετά τη μελέτη του κεφαλαίου, θα είστε σε θέση να:

- Διακρίνετε μεταξύ διεθνών και εγχώριων οικονομικών θεμάτων.
- Εξηγήσετε γιατί στη διεθνή οικονομική επανέρχονται συνεχώς επτά ζητήματα και να αναλύσετε τη σημασία τους.
- Διακρίνετε μεταξύ των εμπορικών και νομισματικών πτυχών της διεθνούς οικονομικής.

Τι πραγματεύεται η διεθνής οικονομική;

Η διεθνής οικονομική χρησιμοποιεί τις ίδιες θεμελιώδεις μεθόδους ανάλυσης με τους άλλους κλάδους της οικονομικής επιστήμης, διότι τα κίνητρα και η συμπεριφορά των ατόμων και των επιχειρήσεων στο διεθνές εμπόριο είναι τα ίδια όπως και στις εγχώριες συναλλαγές. Στα υψηλής γαστρονομίας καταστήματα τροφίμων της Φλόριντα μπορείτε να βρείτε καφέ από το Μεξικό ή τη Χαβάη. Η αλληλουχία των γεγονότων που έφερε τα δύο είδη καφέ στο κατάστημα δεν είναι πολύ διαφορετική, αλλά η απόσταση που διένυσε ο εισαγόμενος καφές είναι πολύ μικρότερη από εκείνη που διανύει προκειμένου να διανεμηθεί στο εσωτερικό των Ηνωμένων Πολιτειών! Ωστόσο, η διεθνής οικονομική εμπεριέχει νέα και διαφορετικά ζητήματα, επειδή το διεθνές εμπόριο και οι διεθνείς επενδύσεις πραγματοποιούνται μεταξύ ανεξάρτητων χωρών. Οι ΗΠΑ και το Μεξικό είναι κυρίαρχα κράτη, ενώ η Φλόριντα και η Χαβάη δεν είναι. Οι μεταφορές καφέ από το Μεξικό στη Φλόριντα μπορεί να διαταραχθούν αν η κυβέρνηση των ΗΠΑ θέσει μια ποσόστωση που περιορίζει τις εισαγωγές. Ο μεξικανικός καφές μπορεί ξαφνικά να γίνει φθηνότερος για τους αμερικανούς καταναλωτές αν η αξία του πέσο μειωθεί σε σύγκριση με την αξία του δολαρίου. Κανένα από αυτά τα γεγονότα δεν μπορεί να προκύψει στο εσωτερικό εμπόριο των ΗΠΑ, όπου το σύνταγμα απαγορεύει τους περιορισμούς στο διαπολιτειακό εμπόριο και όλες οι πολιτείες χρησιμοποιούν το ίδιο νόμισμα.

Επομένως, το αντικείμενο της διεθνούς οικονομικής συνίσταται από θέματα που προκύπτουν από τα ειδικά προβλήματα της οικονομικής αλληλεπίδρασης μεταξύ κυρίαρχων κρατών. Επτά ζητήματα επανέρχονται συνεχώς κατά τη μελέτη του διεθνούς εμπορίου: τα οφέλη από το εμπόριο, η δομή του εμπορίου, ο προστατευτισμός, το ισοζύγιο πληρωμών, ο προσδιορισμός της συναλλαγματικής ισοτιμίας, ο διεθνής συντονισμός των πολιτικών και η διεθνής αγορά κεφαλαίων.

Τα οφέλη από το εμπόριο

Ο καθένας γνωρίζει ότι, μέχρι έναν ορισμένο βαθμό, το διεθνές εμπόριο είναι ωφέλιμο – για παράδειγμα, κανείς δεν θα πρότεινε η Νορβηγία να παράγει τα δικά της πορτοκάλια. Πολλοί όμως εκφράζουν επιφυλάξεις όσον αφορά τα οφέλη από το εμπόριο αγαθών τα οποία μια χώρα θα μπορούσε να παράγει η ίδια. Δεν θα έπρεπε οι Αμερικανοί να αγοράζουν αμερικανικά αγαθά, όταν αυτό είναι δυνατόν, προκειμένου να βοηθήσουν τη διατήρηση θέσεων εργασίας στις ΗΠΑ;

Πιθανόν, η πιο σημαντική σύλληψη σε όλη τη διεθνή οικονομική είναι η ιδέα της ύπαρξης *οφέλους από το εμπόριο* – δηλαδή, όταν οι χώρες ανταλλάσσουν αγαθά και υπηρεσίες μεταξύ τους, αυτό είναι σχεδόν πάντα προς αμοιβαίο όφελος. Το φάσμα των περιπτώσεων στις οποίες το διεθνές εμπόριο είναι ωφέλιμο είναι πολύ πιο ευρύ απ' ό,τι οι περισσότεροι άνθρωποι εκτιμούν. Πολλοί θεωρούν εσφαλμένα ότι το εμπόριο είναι επιζήμιο όταν υπάρχουν σημαντικές διαφορές στην παραγωγικότητα ή στους μισθούς. Από τη μία πλευρά, οι επιχειρηματίες στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, όπως η Ινδία, συχνά φοβούνται ότι το άνοιγμα των οικονομιών τους στο διεθνές εμπόριο θα είναι καταστροφικό, διότι δεν θα μπορέσουν να αντεπεξέλθουν στον ανταγωνισμό. Από την άλλη πλευρά, οι πολίτες των τεχνολογικά αναπτυγμένων χωρών, όπου οι μισθοί των εργαζομένων είναι υψηλοί, συχνά φοβούνται ότι το εμπόριο με τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, όπου οι μισθοί είναι χαμηλότεροι, θα μειώσει την ευημερία τους – έχει μείνει στην ιστορία η προειδοποίηση ενός υποψήφιου προέδρου για μαζική απώλεια θέσεων εργασίας αν οι ΗΠΑ προχωρούσαν σε μια συμφωνία ελεύθερου εμπορίου με το Μεξικό.

Ωστόσο, το πρώτο υπόδειγμα διεθνούς εμπορίου στο παρόν βιβλίο (Κεφάλαιο 3) δείχνει ότι δύο χώρες μπορούν να συναλλάσσονται με αμοιβαία πλεονεκτήματα, ακόμη και αν μία από αυτές είναι πιο αποτελεσματική από την άλλη στην παραγωγή οποιουδήποτε αγαθού, και οι παραγωγοί της λιγότερο αποτελεσματικής οικονομίας μπορούν να την ανταγωνιστούν μόνο πληρώνοντας χαμηλότερους μισθούς. Το εμπόριο προσφέρει οφέλη επιτρέποντας στις χώρες να εξαγουν αγαθά, η παραγωγή των οποίων κάνει εκτεταμένη χρήση πόρων που είναι τοπικά άφθονοι, και να εισάγουν αγαθά, η παραγωγή των οποίων κάνει εκτεταμένη χρήση πόρων που είναι τοπικά σπάνιοι (Κεφάλαιο 5). Το διεθνές εμπόριο επιτρέπει επίσης στις χώρες να εξειδικεύονται στην παραγωγή ενός στενότερου φάσματος αγαθών, επιτρέποντάς τους έτσι να έχουν μεγαλύτερη αποδοτικότητα λόγω της παραγωγής σε μεγάλη κλίμακα.

Τα οφέλη, βέβαια, δεν περιορίζονται στο εμπόριο υλικών αγαθών: η διεθνής μετανάστευση και ο διεθνής δανεισμός αποτελούν επίσης μορφές αμοιβαία ωφέλιμου εμπορίου, η μεν πρώτη περίπτωση αφορά ανταλλαγή εργασίας έναντι αγαθών (Κεφάλαιο 4) και υπηρεσιών, η δε δεύτερη περίπτωση ανταλλαγή παραχθέντων αγαθών έναντι της υπόσχεσης μελλοντικών αγαθών (Κεφάλαιο 6). Τέλος, οι διεθνείς ανταλλαγές περιουσιακών στοιχείων που φέρουν επενδυτικό κίνδυνο, όπως οι μετοχές και οι ομολογίες, μπορούν να ωφελήσουν όλες τις χώρες, επιτρέποντας σε καθεμία να διαφοροποιήσει τον πλούτο της και να μειώσει τη μεταβλητότητα του εισοδήματός της (Κεφάλαιο 20). Αυτές οι άδηλες μορφές εμπορίου αποφέρουν κέρδη τόσο πραγματικά όσο το εμπόριο που προμηθεύει τον Φεβρουάριο τις αγορές του Τορόντο με νωπά φρούτα από τη Λατινική Αμερική.

Παρόλο που οι χώρες γενικά ωφελούνται από το διεθνές εμπόριο, είναι πολύ πιθανό κάποιες ομάδες του πληθυσμού εντός των χωρών να υφίστανται ζημία – με άλλα λόγια, το διεθνές εμπόριο ασκεί ισχυρές επιδράσεις στη διανομή του εισοδήματος. Οι επιδράσεις του διεθνούς εμπορίου στη διανομή του εισοδήματος υπήρξαν ανέκαθεν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των θεωρητικών του διεθνούς εμπορίου, οι οποίοι έδειξαν ότι:

Το διεθνές εμπόριο μπορεί να πλήξει τους ιδιοκτήτες πόρων που είναι «ειδικοί» σε κλάδους που ανταγωνίζονται τις εισαγωγές, δηλαδή εκείνους που δεν μπορούν να βρουν εναλλακτική απασχόληση σε άλλους κλάδους. Παραδείγματα αποτελούν τα ειδικά μηχανήματα, όπως οι υφαντουργικές μηχανές, που η αξία τους μειώνεται από τις εισαγωγές υφασμάτων, και οι εργάτες με ειδικές δεξιότητες, όπως οι αλιείς, που βλέπουν τα αλιεύματά τους να χάνουν την αξία τους από τις εισαγωγές θαλασσινών.

Επίσης, το εμπόριο μπορεί να αλλάξει τη διανομή του εισοδήματος μεταξύ ευρύτερων ομάδων, όπως οι εργάτες και οι ιδιοκτήτες κεφαλαίου.

Αυτά τα ζητήματα έχουν πλέον εξέλθει από τις αίθουσες διδασκαλίας και βρίσκονται στο επίκεντρο της πολιτικής αντιπαράθεσης, καθώς φαίνεται όλο και πιο πολύ ότι μειώνονται οι πραγματικοί μισθοί των εργαζομένων με λιγότερες δεξιότητες στις ΗΠΑ, παρά το γεγονός ότι η χώρα συνολικά συνεχίζει να γίνεται πλουσιότερη. Πολλοί παρατηρητές αποδίδουν αυτή την εξέλιξη στην ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και ειδικότερα στην όλο και μεγαλύτερη αύξηση των εξαγωγών μεταποιημένων προϊόντων από τις χώρες με χαμηλούς μισθούς. Η αξιολόγηση αυτού του ισχυρισμού έχει πλέον γίνει ένα από τα σημαντικότερα πεδία ανάλυσης των οικονομολόγων που ασχολούνται με τη διεθνή οικονομική και αποτελεί κύριο θέμα των Κεφαλαίων 4 μέχρι 6.

Η δομή του εμπορίου

Οι οικονομολόγοι δεν μπορούν να πραγματευθούν τις επιδράσεις του διεθνούς εμπορίου ή να προτείνουν αλλαγές στις κυβερνητικές πολιτικές σχετικά με το διεθνές εμπόριο με κάποια βεβαιότητα, παρά μόνο αν γνωρίζουν ότι η θεωρία τους είναι επαρκής ώστε να εξηγήσει τις πτυχές του διεθνούς εμπορίου που παρατηρείται στην πραγματικότητα. Έτσι, η προσπάθεια να εξηγηθεί η δομή του διεθνούς εμπορίου –ποιος πωλεί τι σε ποιον– αποτελεί μείζονα ανησυχία των οικονομολόγων.

Κάποιες όψεις της δομής του εμπορίου είναι εύκολο να γίνουν κατανοητές. Το κλίμα και οι πλουτοπαραγωγικές πηγές εξηγούν με σαφήνεια γιατί η Βραζιλία εξάγει καφέ και η Σαουδική Αραβία εξάγει πετρέλαιο. Συνήθως, όμως, στη δομή του εμπορίου υπάρχουν πιο δυσδιάκριτα πρότυπα. Γιατί η Ιαπωνία εξάγει αυτοκίνητα, ενώ οι ΗΠΑ εξάγουν αεροσκάφη; Στις αρχές του 19ου αιώνα, ο άγγλος οικονομολόγος David Ricardo πρόσφερε μια ερμηνεία του εμπορίου με βάση τις διεθνείς διαφορές στην παραγωγικότητα της εργασίας, η οποία παραμένει ισχυρή ως σύλληψη (Κεφάλαιο 3). Στον 20ό αιώνα, όμως, προτάθηκαν εναλλακτικές ερμηνείες. Μία από τις πλέον διαδεδομένες ερμηνείες συνδέει τη δομή του εμπορίου με την αλληλεπίδραση ανάμεσα στις σχετικές διαθέσιμες ποσότητες των

εθνικών πόρων, όπως το κεφάλαιο, η εργασία και η γη, και τη σχετική χρήση αυτών των συντελεστών στην παραγωγή διαφόρων αγαθών. Παρουσιάζουμε αυτή τη θεωρία στο Κεφάλαιο 5. Κατόπιν, αναλύουμε πώς πρέπει αυτό το βασικό υπόδειγμα να επεκταθεί, προκειμένου να παράγει ακριβείς εμπειρικές προβλέψεις για τον όγκο και τη δομή του εμπορίου. Τέλος, ορισμένοι οικονομολόγοι έχουν προτείνει θεωρίες που εισάγουν μια σημαντική τυχαία συνιστώσα, καθώς και τον ρόλο των οικονομιών κλίμακας στη δομή του διεθνούς εμπορίου, οι οποίες αναπτύσσονται στα Κεφάλαια 7 και 8.

Πόσο εμπόριο είναι καλό;

Αν η ιδέα του οφέλους από το εμπόριο είναι η σημαντικότερη θεωρητική έννοια στη διεθνή οικονομική, η αιώνια, όπως φαίνεται, διαμάχη μεταξύ ελεύθερου εμπορίου και προστατευτισμού είναι το σημαντικότερο θέμα πολιτικής. Από τη στιγμή της εμφάνισης των σύγχρονων εθνικών κρατών κατά τον 16ο αιώνα, οι κυβερνήσεις ανησυχούσαν για την επίδραση του διεθνούς ανταγωνισμού στην ευμάρεια των εγχώριων κλάδων και προσπάθησαν είτε να τους προστατεύσουν από τον εξωτερικό ανταγωνισμό, θέτοντας όρια στις εισαγωγές, είτε να τους στηρίξουν στον παγκόσμιο ανταγωνισμό, επιδοτώντας τις εξαγωγές. Η πλέον συνεπής αποστολή της διεθνούς οικονομικής ήταν να αναλύει τα αποτελέσματα των αποκαλούμενων προστατευτικών πολιτικών και συνήθως, αλλά όχι πάντα, να ασκεί κριτική στον προστατευτισμό και να δείχνει τα πλεονεκτήματα του ελεύθερου διεθνούς εμπορίου.

Οι αντιπαραθέσεις για το διεθνές εμπόριο έλαβαν μια νέα τροπή τη δεκαετία του 1990. Από τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο και έπειτα, οι αναπτυγμένες δημοκρατικές χώρες, με προεξάρχουσες τις ΗΠΑ, έχουν ακολουθήσει μια πολιτική περιορισμού των εμποδίων στο διεθνές εμπόριο, η οποία στηρίζεται στην άποψη ότι το ελεύθερο εμπόριο δεν προάγει μόνο την ευημερία, αλλά και την παγκόσμια ειρήνη. Στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990 συνάφθηκαν αρκετές σημαντικές συμφωνίες υπέρ του διεθνούς εμπορίου. Οι πιο γνωστές είναι η Βορειοαμερικανική Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου (North American Free Trade Agreement, NAFTA) ανάμεσα στις ΗΠΑ, στον Καναδά και στο Μεξικό, που συνάφθηκε το 1993, και η αποκαλούμενη συμφωνία του Γύρου της Ουρουγουάης, με την οποία δημιουργήθηκε ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου το 1994.

Όμως, στη συνέχεια η «παγκοσμιοποίηση» έχει έρθει αντιμέτωπη με ισχυρές αντιδράσεις. Το 2016, η Βρετανία σόκαρε το πολιτικό κατεστημένο ψηφίζοντας υπέρ της αποχώρησης από την ΕΕ, η οποία εγγυάται την ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων και ανθρώπων μεταξύ των μελών της. Την ίδια χρονιά, ο ισχυρισμός ότι ο ανταγωνισμός από τις εισαγωγές και οι άδικες εμπορικές συμφωνίες έχουν πλήξει την απασχόληση έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εκστρατεία για τις προεδρικές εκλογές των ΗΠΑ. Μία από τις συνέπειες των αντιδράσεων κατά της παγκοσμιοποίησης είναι η πρωτόγνωρη πίεση που αντιμετωπίζουν οι υποστηρικτές του ελεύθερου εμπορίου προκειμένου να βρουν τρόπους να εξηγήσουν τις απόψεις τους.

Το ένα τέταρτο περίπου του παρόντος βιβλίου είναι αφιερωμένο στο ζήτημα του προστατευτισμού, καθώς δικαιολογείται τόσο από την ιστορική σπουδαιότητα όσο και από την επικαιρότητα του θέματος. Στη διάρκεια πολλών ετών, οι οικονομολόγοι ανέπτυξαν ένα απλό, αλλά ισχυρό αναλυτικό πλαίσιο για τον προσδιορισμό των αποτελεσμάτων των κυβερνητικών πολιτικών στο διεθνές εμπόριο. Αυτό το πλαίσιο προβλέπει τα αποτελέσματα των εμπορικών πολιτικών, ενώ επιπλέον επιτρέπει την ανάλυση κόστους-οφέλους και τη διαμόρφωση κριτηρίων για να προσδιορίζουμε πότε η κυβερνητική παρέμβαση είναι καλή για την οικονομία. Παρουσιάζουμε αυτό το πλαίσιο στα Κεφάλαια 9 και 10 και το χρησιμοποιούμε για να πραγματευθούμε μια σειρά θεμάτων πολιτικής σε αυτά τα κεφάλαια, καθώς και στα επόμενα δύο.

Στην πραγματικότητα, όμως, οι κυβερνήσεις δεν κάνουν απαραίτητως ό,τι υπαγορεύει η οικονομική ανάλυση κόστους-οφέλους. Αυτό δεν σημαίνει ότι η ανάλυση είναι άχρηστη. Η οικονομική ανάλυση μπορεί να βοηθήσει στην αξιολόγηση της πολιτικής του διεθνούς εμπορίου, δείχνοντας ποιος κερδίζει και ποιος χάνει από κυβερνητικές ενέργειες, όπως οι ποσοστώσεις στις εισαγωγές και οι επιδοτήσεις στις εξαγωγές. Το κύριο συμπέρασμα αυτής της ανάλυσης είναι ότι συνήθως η εμπορική πολιτική καθορίζεται από τις συγκρούσεις συμφερόντων εντός των κρατών και όχι από τις συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ των κρατών. Τα Κεφάλαια 4 και 5 δείχνουν ότι το εμπόριο συνήθως έχει πολύ ισχυρές επιδράσεις στη διανομή του εισοδήματος στο εσωτερικό των χωρών, ενώ τα Κεφάλαια 10 μέχρι 12 αποκαλύπτουν ότι οι κυβερνητικές πολιτικές σχετικά με το διεθνές εμπόριο συχνά καθορίζονται από τη σχετική δύναμη των διαφόρων ομάδων συμφερόντων στο εσωτερικό των χωρών, και όχι με βάση το συνολικό εθνικό συμφέρον.

Το ισοζύγιο πληρωμών

Το 1998, τόσο η Κίνα όσο και η Νότια Κορέα είχαν υψηλά εμπορικά πλεονάσματα, περίπου 40 δισεκατομμύρια δολάρια η καθεμία. Στην περίπτωση της Κίνας, το ύψος του εμπορικού της πλεονάσματος δεν ήταν κάτι ασύνηθες, αλλά, αντίθετα, τα εμπορικά της πλεονάσματα ήταν υψηλά για αρκετά χρόνια, με συνέπεια οι υπόλοιπες χώρες, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, να παραπονούνται ότι δεν ακολουθούσε τους κανόνες του παιχνιδιού. Επομένως, είναι καλό να έχεις εμπορικά πλεονάσματα και κακό να έχεις εμπορικά ελλείμματα; Όχι, σύμφωνα με τους Νοτιοκορεάτες. Το εμπορικό τους πλεόνασμα επιβλήθηκε από μια οικονομική και χρηματοοικονομική κρίση και δεν τους άρεσε καθόλου.

Αυτή η σύγκριση δείχνει ότι για να κατανοήσουμε το *ισοζύγιο πληρωμών* μιας χώρας πρέπει να το αναλύσουμε οικονομικά, γεγονός που αναδύεται σε αρκετά ειδικότερα ζητήματα: στην ανάλυση των άμεσων ξένων επενδύσεων από τις πολυεθνικές επιχειρήσεις (Κεφάλαιο 8), στη συσχέτιση των διεθνών συναλλαγών με τα εθνικολογιστικά μεγέθη (Κεφάλαιο 13) και, κατ' ουσίαν, στον σχολιασμό κάθε όψης της διεθνούς νομισματικής πολιτικής (Κεφάλαια 17 μέχρι 22). Όπως και το ζήτημα του προστατευτισμού, το ισοζύγιο πληρωμών έχει γίνει κεντρικό θέμα για τις ΗΠΑ, διότι η χώρα πραγματοποιεί τεράστια εμπορικά ελλείμματα κάθε χρόνο, από το 1982 και μετά.

Ο προσδιορισμός της συναλλαγματικής ισοτιμίας

Τον Σεπτέμβριο του 2010, οι δηλώσεις του υπουργού Οικονομικών της Βραζιλίας Guido Mantegna ότι η υφήλιος «βρισκόταν στο μέσο ενός διεθνούς νομισματικού πολέμου» έγιναν πρωτοσέλιδο. Αφορμή για αυτό το σχόλιο ήταν μια απότομη άνοδος της αξίας του νομίσματος της Βραζιλίας, του *ρεάλ*, το οποίο, ενώ στις αρχές του 2009 άξιζε λιγότερο από 45 σεντς, όταν έγινε η δήλωση άξιζε σχεδόν 60 σεντς (και τους επόμενους μήνες ανέβηκε στα 65 σεντς). Ο Mantegna κατήγγειλε ότι πίσω από αυτή την άνοδο, που ήταν καταστροφική για τους βραζιλιάνους εξαγωγείς, βρίσκονταν οι πλούσιες χώρες – με προεξάρχουσες τις ΗΠΑ. Ωστόσο, η άνοδος του *ρεάλ* αποδείχτηκε βραχύβια. Το νόμισμα άρχισε να πέφτει στα μέσα του 2011 και μέχρι το καλοκαίρι του 2013 είχε επιστρέψει στα 45 σεντς.

Μία από τις θεμελιώδεις διαφορές μεταξύ της διεθνούς οικονομικής και άλλων πεδίων της οικονομικής είναι ότι οι χώρες συνήθως έχουν διαφορετικά νομίσματα – το ευρώ, που μοιράζονται πολλές ευρωπαϊκές χώρες, αποτελεί την εξαίρεση που επιβεβαιώνει τον κανόνα. Μάλιστα, όπως δείχνει το παράδειγμα του *ρεάλ*, οι σχετικές τιμές των νομισμάτων μπορεί να μεταβάλλονται στον χρόνο, ορισμένες φορές σημαντικά.

Η μελέτη του προσδιορισμού των συναλλαγματικών ισοτιμιών αποτελεί ένα σχετικά καινούργιο τμήμα της διεθνούς οικονομικής. Κατά το μεγαλύτερο μέρος του περασμένου αιώνα, οι συναλλαγματικές ισοτιμίες ορίζονταν με κυβερνητικές αποφάσεις και δεν προσδιορίζονταν στον χώρο της αγοράς. Πριν από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι αξίες των κυριότερων νομισμάτων στον κόσμο ορίζονταν με βάση τον χρυσό, ενώ για μια γενιά μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι αξίες των περισσότερων νομισμάτων ορίζονταν με βάση το δολάριο ΗΠΑ. Η ανάλυση των διεθνών νομισματικών συστημάτων που ορίζουν σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες παραμένει ένα σημαντικό θέμα. Το Κεφάλαιο 18 αφιερώνεται στη λειτουργία των συστημάτων σταθερών ισοτιμιών, το Κεφάλαιο 19 στις εμπειρίες από την εφαρμογή εναλλακτικών συστημάτων συναλλαγματικών ισοτιμιών και το Κεφάλαιο 21 στην οικονομική των νομισματικών περιοχών, όπως η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση. Όμως, προς το παρόν ορισμένες από τις πλέον σημαντικές συναλλαγματικές ισοτιμίες στον κόσμο αλλάζουν από λεπτό σε λεπτό και ο ρόλος των μεταβαλλόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών παραμένει στο επίκεντρο της διεθνούς οικονομικής. Τα Κεφάλαια 14 μέχρι 17 εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στη σύγχρονη θεωρία των κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών.

Ο διεθνής συντονισμός των πολιτικών

Η διεθνής οικονομία περιλαμβάνει κυρίαρχα κράτη, καθένα ελεύθερο να επιλέξει τις οικονομικές πολιτικές του. Δυστυχώς, σε μια ολοκληρωμένη παγκόσμια οικονομία, οι οικονομικές πολιτικές μιας χώρας συνήθως επηρεάζουν τις άλλες χώρες. Για παράδειγμα, όταν η γερμανική κεντρική τράπεζα, η Bundesbank, ανέβασε τα επιτόκια το 1990 – ένα μέτρο που έλαβε προκειμένου να ελέγξει τις πιθανές πληθωριστικές επιπτώσεις της ενοποίησης της Δυτικής με την Ανατολική Γερμανία –, προκάλεσε ύφεση στην υπόλοιπη Δυτική Ευρώπη. Διαφορές στους στόχους μεταξύ χωρών οδηγούν συχνά σε συγκρούσεις συμφερόντων. Ακόμη και αν οι χώρες έχουν παρόμοιες επιδιώξεις, μπορεί να υποστούν ζημιές αν αποτύχουν να συντονίσουν τις πολιτικές τους. Ένα θεμελιώδες πρόβλημα στις διε-

θνείς οικονομικές σχέσεις είναι το πώς θα δημιουργηθεί μια σχετική αρμονία ανάμεσα στο διεθνές εμπόριο και στις νομισματικές πολιτικές των διαφόρων χωρών χωρίς να υπάρχει μια παγκόσμια κυβέρνηση που να υπαγορεύει στις χώρες τι να κάνουν.

Για εβδομήντα σχεδόν χρόνια, οι πολιτικές του διεθνούς εμπορίου διέπονταν από μια διεθνή συμφωνία που είναι γνωστή ως Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT). Από το 1994, οι κανόνες του εμπορίου επιβάλλονται από έναν διεθνή οργανισμό, τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, που έχει τη δυνατότητα να επισημαίνει στις χώρες, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, ότι οι πολιτικές τους παραβιάζουν προηγούμενες εμπορικές συμφωνίες. Τον λόγο ύπαρξης αυτού του συστήματος πραγματευόμαστε στο Κεφάλαιο 9 και εξετάζουμε αν οι τρέχοντες κανόνες του παιχνιδιού για το διεθνές εμπόριο στην παγκόσμια οικονομία μπορούν ή θα έπρεπε να διατηρηθούν.

Ενώ η συνεργασία στις πολιτικές του διεθνούς εμπορίου αποτελεί εδραιωμένη πλέον παράδοση, ο συντονισμός των διεθνών μακροοικονομικών πολιτικών είναι ένα νεότερο και πιο αβέβαιο ζήτημα. Οι προσπάθειες για τη διατύπωση των αρχών του διεθνούς μακροοικονομικού συντονισμού χρονολογούνται από τις δεκαετίες του 1980 και του 1990 και παραμένουν μετέωρες μέχρι σήμερα. Εντούτοις, απόπειρες για διεθνή μακροοικονομικό συντονισμό γίνονται με αυξανόμενη συχνότητα στον πραγματικό κόσμο. Τόσο η θεωρία του διεθνούς μακροοικονομικού συντονισμού όσο και η εξελισσόμενη εμπειρία εξετάζονται στο Κεφάλαιο 19.

Η διεθνής αγορά κεφαλαίων

Το 2007, οι επενδυτές που είχαν αγοράσει τίτλους οι οποίοι συνδέονταν με αμερικανικά στεγαστικά δάνεια –απαιτήσεις έναντι του εισοδήματος που προερχόταν από μεγάλες δεξαμενές στεγαστικών δανειών– δέχτηκαν ένα σκληρό πλήγμα: καθώς οι τιμές των ακινήτων άρχισαν να πέφτουν, τα μη εξυπηρετούμενα στεγαστικά δάνεια αυξήθηκαν σημαντικά και οι επενδύσεις που υποτίθεται ότι ήταν ασφαλείς αποδείχθηκαν υψηλού κινδύνου. Επειδή πολλές από αυτές τις απαιτήσεις ανήκαν σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, η κατάρρευση της αγοράς ακινήτων γρήγορα μετατράπηκε σε τραπεζική κρίση. Ωστόσο, η κρίση δεν περιορίστηκε μόνο στις αμερικανικές τράπεζες, γιατί πολλά από αυτά τα χρεόγραφα τα είχαν αγοράσει και τράπεζες σε άλλες χώρες, ιδίως στην Ευρώπη.

Η ιστορία δεν σταμάτησε εκεί. Σύντομα, η αγορά ακινήτων κατέρρευσε και στην Ευρώπη. Και παρά το γεγονός ότι η κρίση εκδηλώθηκε κυρίως στη Νότια Ευρώπη, γρήγορα έγινε αντιληπτό ότι και πολλές τράπεζες της Βόρειας Ευρώπης –όπως οι γερμανικές τράπεζες που είχαν δανείσει χρήματα σε ισπανικές τράπεζες– ήταν ιδιαίτερα εκτεθειμένες στις χρηματοοικονομικές επιπτώσεις.

Σε κάθε προηγμένη οικονομία υπάρχει μια εκτεταμένη αγορά κεφαλαίου: ένα σύνολο ρυθμίσεων βάσει των οποίων τα άτομα και οι επιχειρήσεις ανταλλάσσουν χρήμα την παρούσα στιγμή έναντι υποσχέσεων αποπληρωμής στο μέλλον. Η αυξανόμενη σπουδαιότητα του διεθνούς εμπορίου από τη δεκαετία του 1960 συνοδεύτηκε από μια μεγέθυνση της διεθνούς αγοράς κεφαλαίου, η οποία συνδέει τις αγορές κεφαλαίου των επιμέρους χωρών. Έτσι, στη δεκαετία του 1970, οι πλούσιες πετρελαιοπαραγωγές χώρες της Μέσης Ανατολής τοποθέτησαν τα εισοδήματά τους από το πετρέλαιο σε τράπεζες του Λονδίνου ή της Νέας Υόρκης και αυτές οι τράπεζες, με τη σειρά τους, δάνεισαν χρήματα σε κυβερνήσεις και μεγάλες εταιρείες στην Ασία και στη Λατινική Αμερική. Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, η Ιαπωνία χρησιμοποίησε μεγάλο μέρος των χρημάτων που κέρδισε από τις υψηλές εξαγωγικές της επιδόσεις για επενδύσεις στις ΗΠΑ, οι οποίες περιλάμβαναν την ίδρυση ενός αυξανόμενου αριθμού θυγατρικών ιαπωνικών εταιρειών. Σήμερα, η Κίνα επενδύει τα κέρδη από τις εξαγωγές της σε μια σειρά από ξένα περιουσιακά στοιχεία, συμπεριλαμβανομένων των δολαρίων που διατηρεί η κυβέρνησή της ως συναλλαγματικά διαθέσιμα.

Οι διεθνείς αγορές κεφαλαίου διαφέρουν σε πολλά σημεία από τις εγχώριες αγορές κεφαλαίου. Πρέπει, για παράδειγμα, να αντεπεξέλθουν στις ειδικές ρυθμίσεις που πολλές χώρες επιβάλλουν στις εγχώριες αγορές. Επίσης, ενίοτε προσφέρουν ευκαιρίες για παράκαμψη των ρυθμίσεων που έχουν τεθεί σε εγχώριες αγορές. Από τη δεκαετία του 1960, τεράστιες διεθνείς αγορές κεφαλαίου αναδύθηκαν, με πιο αξιοσημείωτη τη σημαντική αγορά ευρωδολαρίων του Λονδίνου, στην οποία δισεκατομμύρια δολάρια ανταλλάσσονται κάθε μέρα, χωρίς ποτέ να φτάσουν στις ΗΠΑ.

Ορισμένοι ιδιαίτεροι κίνδυνοι συνδέονται με τις διεθνείς αγορές κεφαλαίου. Ένας κίνδυνος είναι αυτός της διακύμανσης των νομισμάτων: αν το ευρώ υποχωρήσει έναντι του δολαρίου, οι αμερικανοί επενδυτές που έχουν αγοράσει ομόλογα σε ευρώ θα υποστούν μια απώλεια κεφαλαίου. Ένας άλλος κίνδυνος είναι η πτώχευση ενός κράτους: μια χώρα μπορεί απλώς να αρνηθεί την πληρωμή των χρεών της (ίσως διότι δεν έχει τη δυνατότητα) και

μπορεί να μην υπάρχει αποτελεσματικός τρόπος δικαστικής προσφυγής για τον πιστωτή της. Τα τελευταία χρόνια, πολλοί φοβούνται τη χρεοκοπία των υπερχρεωμένων ευρωπαϊκών κρατών.

Η αυξανόμενη σπουδαιότητα των διεθνών αγορών κεφαλαίου και τα νέα τους προβλήματα απαιτούν μεγαλύτερη προσοχή παρά ποτέ. Το βιβλίο αυτό αφιερώνει δύο κεφάλαια σε θέματα που αναφέρονται από τις διεθνείς αγορές κεφαλαίου: ένα στη λειτουργία των παγκόσμιων κεφαλαιαγορών (Κεφάλαιο 20) και ένα στον εξωτερικό δανεισμό των αναπτυσσόμενων χωρών (Κεφάλαιο 22).

Διεθνής οικονομική: Εμπόριο και χρήμα

Η οικονομική των διεθνών οικονομικών σχέσεων μπορεί να χωριστεί σε δύο ευρείες υποενοότητες: τη μελέτη του διεθνούς εμπορίου και τη μελέτη των διεθνών νομισματικών σχέσεων. Η ανάλυση του διεθνούς εμπορίου εστιάζει πρωταρχικά το ενδιαφέρον της στις πραγματικές συναλλαγές στη διεθνή οικονομία, δηλαδή στις συναλλαγές που περικλείουν μια φυσική κίνηση αγαθών ή μια υλική δέσμευση οικονομικών πόρων. Η διεθνής νομισματική ανάλυση εστιάζει το ενδιαφέρον της στη νομισματική πλευρά της διεθνούς οικονομίας, δηλαδή στις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές, όπως οι αγορές δολαρίων ΗΠΑ από το εξωτερικό. Για παράδειγμα, ένα θέμα διεθνούς εμπορίου είναι η σύγκρουση μεταξύ των ΗΠΑ και της Ευρώπης σχετικά με τις επιδοτούμενες εξαγωγές των ευρωπαϊκών αγροτικών προϊόντων, ενώ ένα θέμα διεθνών νομισματικών σχέσεων είναι η προστριβή σχετικά με το αν η συναλλαγματική αξία του δολαρίου θα έπρεπε να αφεθεί να κυμαίνεται ελεύθερα ή θα έπρεπε να διατηρείται σταθερή από την κυβέρνηση.

Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει κάποια διαχωριστική γραμμή μεταξύ θεμάτων εμπορίου και συναλλαγών, ενώ, όπως έχουν ήδη υποδείξει τα παραδείγματα αυτού του κεφαλαίου, πολλά νομισματικά φαινόμενα επηρεάζουν σημαντικά το διεθνές εμπόριο. Εντούτοις, η διάκριση μεταξύ διεθνούς εμπορίου και διεθνών νομισματικών σχέσεων είναι χρήσιμη. Το πρώτο τμήμα του παρόντος βιβλίου μελετά θέματα διεθνούς εμπορίου. Το Μέρος I (Κεφάλαια 2 μέχρι 8) αναπτύσσει την αναλυτική θεωρία του διεθνούς εμπορίου και το Μέρος II (Κεφάλαια 9 μέχρι 12) εφαρμόζει τη θεωρία του εμπορίου στην ανάλυση των κυβερνητικών πολιτικών σχετικά με το εμπόριο. Το δεύτερο τμήμα του βιβλίου αφιερώνεται σε διεθνή νομισματικά θέματα. Το Μέρος III (Κεφάλαια 13 μέχρι 18) αναπτύσσει τη διεθνή νομισματική θεωρία και το Μέρος IV (Κεφάλαια 19 μέχρι 22) εφαρμόζει αυτή την ανάλυση στη διεθνή νομισματική πολιτική.